

Zoeken en gevonden worden

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Hooglied 2,16 - 3,11

2^e schriftlezing: Genesis 3, 1-10

3^e schriftlezing: Matteüs 7, 7-8

Inleiding

God zoeken, door hem gevonden worden, betekent tegelijk dat hij ons zoekt en ernaar verlangt door ons gevonden te worden. Er is een wonderlijke wederzijdsheid. Hooglied is liefdespoëzie. Geliefde mensen worden voor elkaar de koning en de koningin. Zij dragen elkaar op handen.

Het boek Hooglied is geen ‘verhaal’ met een kop en een staart. Er is een bepaalde tijdloosheid, waarin een aantal anekdotes en beschrijvingen van liefde op elkaar volgen als een zich herhalend spel als verstoppertje. Wij weten het: Mensen zijn ten diepste vreemden voor elkaar, maar ook voor zichzelf. Iedere echte ontmoeting is een ontdekkingstocht. Wij kunnen het beleven dat de hele wereld kan veranderen wanneer er liefde is. Je gaat ‘raar’ praten. Je kijkt naar een andere wereld!
Thema: Zoeken en gevonden worden

Gemeente van Christus,

vertelt zij een droom? Is dat misschien de reden dat haar geliefde de koninklijke gestalte van Salomo heeft aangenomen, de prachtigste koning ooit van Israël, die zo mooi kon dichten?¹ Is hij zo mooi in haar dromen? Heeft het meisje tevergeefs op haar vriend gewacht en verlaat zij daarom haar bed om hem te gaan zoeken in het donker in de stad? Maar dat is toch veel te gevaarlijk?

Veel uitleggers hebben het ongeloofwaardig gevonden dat een meisje in de Oudheid zomaar 's nachts het ouderlijk huis zou kunnen verlaten om naar haar geliefde te gaan zoeken in de stad. Dat zou er op wijzen dat het gaat om een droom. Nou goed, laten we dat eens aannemen. Immers in een droom is alles mogelijk.² Het is haar liefde die haar drijft haar vriend te gaan zoeken. Die liefde heeft het voor het zeggen. Al het andere is daaraan ondergeschikt. Haar gevaarlijke speurtocht, die gemakkelijk een dwaaltocht had kunnen worden eindigt met een waarschuwing. Die waarschuwing kunnen we in Hooglied driemaal horen. Er klinkt een wonderlijke eed. Het meisje spreekt een bezwering uit, een eed bij gazellen en hinden:

Meisjes van Jeruzalem,
ik bezweer je bij de gazellen,
bij de hinden op het veld:

wek de liefde niet, laat haar niet ontwaken
voordat zij het wil.³

Zij beseft het: Met de liefde valt niet te spotten. De liefde heeft een eigen ritme en mag niet worden geforceerd. Niemand kan tot liefde worden gedwongen wil het echte liefde zijn. Ondertussen is het waar, die liefde kan je op gevaarlijke wegen brengen. Wie door de liefde gedreven aan het zoeken is neemt risico. Maar tenslotte zal blijken: Liefde is de moeite waard.

Is dit echt iets van ‘gewone’ mensen? Er zijn vele verklaringen van Hooglied die zeer uiteenlopen. Zo is er ook een zogenaamd cultische leeswijze. Hooglied zou teruggaan, beweren sommige geleerden, op oude Kanaänitische, of misschien wel Egyptische, mythen. Dan gaat het niet over gewone mensen! In de cultische leeswijze gaat het over een god en een godin die elkaar zoeken. Er wordt in het heiligdom door de mensen gevierd dat de goden elkaar vinden en zich in een zogenaamd ‘heilig huwelijk’ kunnen verenigen.⁴ Hooglied is dan dus een oorspronkelijk een cultische tekst, bestemd voor een tempelliturgie. Dat is in de bijbel minder vergezocht dan het lijkt. Weliswaar kent de bijbel niet het godenpaar. De God van Israël is één.⁵ God heeft in de Israëlitische teksten geen goddelijke partner. Maar de gedachte is minder vreemd dan het lijkt. Grote profeten als Jesaja, Jeremia en Ezechiël kennen allen de beelden van minnaar en bruidegom voor God.⁶ Voor profeten als Hosea wordt de vrouw dan een beeld van het volk Israël. Haar ontrouw is de ontrouw van het volk van God als partner. God treurt over haar. De motieven van zoeken en niet of wel vinden komen in dit verband herhaaldelijk voor bij een heel aantal profeten.⁷

Wie weet, zit er een restant van zo'n oeroude godsbeleving onder het Hooglied. Een vrouw die komt uit de woestijn, in oude Joodse geschriften wordt het volk Israël er zelf in herkend, immers opkomend uit de woestijn, binnengaand in het beloofde land.⁸ Bij de zuil van rook is door de rabbi's vaak aan de wolkkolom gedacht, die voor Gods volk is uitgegaan. De draagkoets van Salomo werd voor hen dan de ark van de heerlijkheid Gods gedragen en begeleid door zestig priesters.⁹

Toch is juist vele lezers in de gebruikte taal opgevallen

hoe 'gewoon' eigenlijk, dat wil zeggen juist niet-sacraal, Hooglied is. Dat wil zeggen dat de tekst van Hooglied niet speciaal cultisch, niet mythisch, helemaal niet zo religieus of liturgisch geladen voor ons ligt. Er wordt bijvoorbeeld helemaal niet in gebeden tot God. Wat ook de oorsprong kan zijn geweest, wat ons vandaag rest is toch primair 'profane' (vreemd om zo te zeggen) liefdespoëzie. Met andere woorden, het gaat in de eerste plaats over de liefde tussen een meisje en een jongen, beiden mensen van vlees en bloed. Dat juist dit een theologische bedoeling kan hebben, omdat het om de liefde gaat, is veelbetekenend.¹⁰ Het lijkt wel alsof het ontmythologiseren van de liefde hier opzettelijk heeft plaatsgevonden. Met andere woorden de vraag is gesteld of hier een stem in Israël klinkt die het geheim van de beleving van de liefde bewust aan de wereld van de goden ontnemt en aan de mensen toevertrouwt.¹¹ Dat zou de stem van een vrouw kunnen zijn.

Wij doen er goed aan steeds bij het lezen van Hooglied te beginnen, zuiver en eenvoudigweg met de liefde tussen een meisje en een jongen. Tegelijk kunnen we talloze vormen van uitleg die later gekomen zijn niet negeren. De allegorische vormen van uitleg van Hooglied zijn vele en heel oud. Ze kunnen oprecht en legitiem genoemd worden omdat juist op die manier het boek in de bijbel is terechtgekomen. Bovendien gaan ze dus wellicht echt terug op die cultische achtergrond die belangrijk kan zijn geweest bij het ontstaan van de teksten. Ze zijn vaak zo prachtig omdat ze laten zien hoe het religieuze, hoe het geloof, opnieuw tot leven komen kan, doorleefd vanuit de liefde tussen twee mensen.¹²

God mist ons. God zoekt Adam en Eva beiden. God zoekt de mens in de tuin die de aarde is. Maar de mensen verbergen zich. Zij onttrekken zich aan zijn goede schepping. Hun overtreding van het onbegrepen gebod heeft hen onrustig gemaakt. Hun kleding spreekt tegen hen. Hun bezittingen blokkeren hen. Het genieten lijkt voorbij. Niet langer horen zij thuis in de tuin. Niet door liefde, maar door angst geleid hebben zij hun ware gestalte aan Gods oog onttrokken. Het is niet eenmaal gebeurd. Het gebeurt ontelbaar vele keren.

Het mooie van Hooglied is dat de puurheid van de beleving van de liefde daarin niet is aangetast door de argwaan en het zich willen verbergen van mensen met een slecht geweten. Het meisje en de jongen zoeken elkaar, oprecht en vol verlangen. Dat verlangen is natuurlijk. Erotiek, dat is de verlangende, de vragende, de zoekende liefde en agapè, dat is de gevende liefde. Zij zitten elkaar in het Hooglied niet in de weg, maar komen samen in één ontmoeting. Juist zo is Hooglied direct in verband te brengen met de schepping zelf, dat wil zeggen met het verloren Paradijs. In de liefde hebben mensen een zich telkens weer openende

toegang tot de puurheid van de bron van de schepping zelf. Trouw heeft het hier niet nodig als deugd te worden betiteld. De ethiek, die elders niet kan worden gemist, zwijgt hier. Dat kan alleen wanneer de liefde en geen enkele andere stem het voor het zeggen heeft.¹³

Zoeken en vinden? Het is ook in het evangelie in dit verband een thema dat op meerdere plaatsen voorkomt, vooral in het Johannesevangelie. Christenen hebben bij de tekst van Hooglied 3 gedacht aan het zoeken van de dode Christus, op de verkeerde plaats. Dat het meisje moet opstaan van haar bed en de stad in moet gaan om, met gevaar voor haar leven, haar geliefde te zoeken, was voor christenen een duidelijke aanwijzing dat de levende niet bij de doden moest worden gezocht.¹⁴ De wachters kunnen niet helpen. Zij staan in de weg en zijn niet te vertrouwen. Later zullen ze blijken ze niet aan de kant van het meisje te staan. Ze helpen en beschermen haar niet. Ze slaan haar en rukken haar de sluier af.¹⁵ Zij zijn als de wachters bij het graf van Christus.

Kortom, christenen hebben een aansporing gelezen niet te berusten in jodendom of heidendom. Zij hebben de oproep gehoord om op te staan en Christus te zoeken waar hij maar gevonden kon worden, ook al kon die zoektocht gevaarlijk zijn.¹⁶ Maria Magdalena zocht Jezus in het graf. Dat was de verkeerde plaats. Toen zij hem tenslotte voor zich zag staan in de tuin en had herkend, eerst als de verzorger van de tuin, toen als de 'meester' van haar hart, hoorde zij Jezus zeggen hem niet vast te houden.¹⁷ Een gezaghebbende middeleeuwse theoloog heeft dit zo uitgelegd dat Maria Magdalena hartstochtelijk zocht naar de opgestane Heer Jezus en hem niet wilde loslaten, totdat zij zijn opstanding in de stad Jeruzalem mocht gaan verkondigen.¹⁸

Zij gaat van de tuin naar de stad. Sommige vroegchristelijke uitleggers hebben in 'de stad' de kerk als plaats van verkondiging gezien, anderen de wereld. Als de zo vurig gezochte geliefde Christus was, dan kon voor hen 'het huis van de moeder' bijna niet anders dan de synagoge zijn. Ook daar moest Christus zo meende men, door christenen worden 'thuisgebracht' om voortaan ook te wonen in de harten van de joden. U begrijpt dat vele joden daar anders over hebben gedacht.¹⁹ Wat jammer dat christenen zo vaak niet de liefde van Christus, maar hun ideeën over Christus hebben verkondigd! Wat doen wij? Wat doe ik?

De essentie is dat de droom van het meisje dat opstaat om haar geliefde te zoeken zal uitlopen op een ontmoeting. 'Wie is zij, die daar komt uit de woestijn??' vragen de meisjes van Jeruzalem. Het wonderlijke is dat op deze vraag eigenlijk geen antwoord wordt gegeven. In de Nieuwe Bijbel Vertaling van 2004 is ervoor gekozen om het zo te vertalen alsof het om een

ontmoeting van twee stoeten gaat.²⁰

Twee processies naderen elkaar. De bruid komt op uit de woestijn. Een koninklijke bruidegom komt haar tegemoet vanuit de stad. Zij komen elkaar tegen op de weg. Is dit de verbeelding van het meisje? Ziet zij zichzelf in haar droom worden bewonderd door de meisjes, die naar haar vriend kijken als naar koning Salomo en naar haar als zijn bruid? Verbeeldt zij zich dat ze eens als een schone Rebecca zal worden binnengehaald om door haar Izaäk te worden bemind? De twee stoeten worden één. Zo gaan ze op weg naar het paleis, of is het de tuin van het paradijs?

Eigenlijk ligt het voor de hand dat er vaak is gedacht aan Hooglied als een zangspel bestemd om bij bruiloften te worden opgevoerd.²¹ In sommige streken in het Midden Oosten speelden de pasgetrouwden de rollen van koning en koningin. Er wordt bij hun eerste dans een lied gezongen waarin hun schoonheid uitbundig werd beschreven en geprezen. Gedurende de eerste zeven dagen na de trouwerij werden zij als zodanig behandeld en door de dorpsbewoners verzorgd.

De schilder Marc Chagall had geen enkele moeite om het Hooglied precies zo te lezen. In zijn schilderijen over Hooglied lijken verliefde mensen voortdurend te zweven. Rood is de overheersende kleur. Dat is de kleur van het bloed en van het leven zelf, ja van de liefde. De macht van de liefde doet het paar boven zichzelf uit groeien.²² Zij tillen heel het leven op in de richting van de hemel. Als langgerekte gestalten verbinden zij samen hemel en aarde. Een koninklijk bruiloftsbaldakijn wordt door vliegende mannetjes boven hun hoofd uitgespannen. De meisjes van Jeruzalem staan klaar met hun muziekinstrumenten en cadeaus om zich aan te sluiten bij de stoet. Chagall

heeft zichzelf en zijn zusters linksboven afgebeeld, ook klaar om zich aan te sluiten. Engelen vliegen al aan met kandelaar en ramshoorn. Een haan heeft een circusartiest op zijn rug die op zijn handen staat en op een bazuin blaast. Alles is immers mogelijk als de liefde, na alle zoeken is gevonden en heeft gewonnen!

Onderaan zien wij het paar nogmaals, nu tot rust gekomen, innig liggend onder bloesembomen, waarin de bruid te zien is als Eva in het Paradijs, samen met een gekroonde leeuw, symbool van Salomo, verwijzend naar het eeuwig Godsrijk van vrede en recht. Maar die komst van het Koninkrijk van God staat voor Chagall niet los van de grilligheid van de geschiedenis waarbij zijn eigen levensverhaal de sleutel is. In het centrum weerspiegelen zich in 'de vijver der herinneringen' twee steden. Wij zien Vence in Zuid-Frankrijk, voor de joodse Chagall zijn nieuwe leven met zijn tweede vrouw Vava. Maar ondersteboven gespiegeld zien we zijn geboortestad Vitebsk in Wit-Rusland, verbonden met zijn overleden vrouw Bella. Een rondtrekkende rabbi gaat zijns weegs (wij zie hem ondersteboven als in een spiegel) en verbeeldt het voorvaderlijk geloof van Israël, waardoor Chagall zich in de wisselvalligheden van het leven altijd gedragen heeft gevoeld. Amen

Uitzending en zegen

Als u vanhier gaat, draag de zegen van onze hemelse Vader mee in uw hart. Zijn koninklijke heerlijkheid straalt af op al zijn kinderen, ja op zijn hele Schepping. Gods liefde ontsluit voor ons de levensbron. Laten wij niet ophouden daaruit te drinken, dagelijks.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest
is met jullie allemaal.

Noten

¹ 1 Koningen 5,12

² Pope, M.H., *The Anchor Yale Bible*, 7C, *Song of Songs*, New Haven/London 1977, 419.

³ Hooglied 3,5, cf. 2,7 en 8,4.

⁴ Pope, ibidem, 416, 'hieros gamos' (Grieks).

⁵ Deuteronomium 6,4

⁶ Jesaja 62,4; Jeremia 2,2 en Ezechiël 16,8 en hoofdstuk 23.

⁷ Bijv. Jesaja 51,1 en 65,1; Zecharia 8, 21-22; Jeremia 29,13 en Hosea 3,5 en 5,6 en 5,15. Is er voor meer dan menselijke liefde een basis in de tekst zelf? Twee: 1. Er is de krachtige symboliek van seksuele liefde zoals deze binnen de bijbel is ontwikkeld. De relatie tussen God en zijn volk is op andere plaatsen reeds beschreven als die van seksuele aantrekkingskracht.: God is jaloers (Ex.20,5). Gods verbond is niet slechts een juridisch contract; het is een liefdebond. (Hosea 1-2; Jesaja 1,21; Jer.3,1 en Ezechiël 16 en 23 ontrouw) (Hosea 2, 14-23; Jesaja 62, 4-5)

⁸ Targum. Pope, ibidem, 430.

¹⁰Cf. Knijff, H.W. de, *Venus aan de leiband. Europa's erotische cultuur en christelijke sexuele ethiek*, Kampen 1987, 85-86.

¹¹Gerleman, G., *Biblischer Kommentar Altes Testament*, XVIII, *Ruth/Das Hohelied*, Neukirchen/Vluyn 1965, 84: 'Dass ein ganzer Lebensbereich, der von den Nachbarreligionen als ein sakrales Mysterium und ein gottheitliches Geschehen betrachtet wurde, hier in einer völlig entmythisierten Gestalt erscheint, ist eine theologische Leistung von höchster Bedeutung. Die Liebesgedichte des Hohenliedes haben zur Voraussetzung ein dichterisches Gefühl von der Unvereinbarkeit des Jahweglaubens mit einer Divinierung des Sexuellen. Jahwe stand 'jenseits der Polarität des Geschlechtlichen' (...). Wollte man in Israel von der sexuellen Liebe sprechen, dann nur in einer Atmosphäre vergeistigter Profanität, wie wir sie im Hohenlied finden.' Gerleman citeert G. von Rad. Zie ook: De Knijff, ibidem, 86.

¹²E. Noort, 'Mystiek in het Oude Testament' in: Baers, J. (red.), *Encyclopedie van de Mystiek. Fundamenten, tradities en perspectieven*, Kampen/Tielt, 2003, 515-516.

¹³Miskotte, K.H., *Verzameld Werk*, 8, *Als de goden zwijgen*, Kampen 1983, 207-213.

¹⁴Lukas 24,5

¹⁵Hooglied 5,7

¹⁶Pope, ibidem, 416-417.

¹⁷Johannes 20,17

¹⁸Het gaat om Beda Venerabilis. Pope, ibidem, 423.

¹⁹Ibidem, 422-423

²⁰Dit is enigszins omstreden. Cf. bijv. Beek, M.A., *De Prediking van het Oude Testament, Prediker / Hooglied*, Nijkerk 1984, 167-169, waar voor één enkele stoet wordt gekozen.

²¹De romanticus J.G. Herder wilde het Hooglied letterlijk nemen als volksliteratuur, onschuldig en zuiver. J.G. Wetzstein heeft huwelijksgebruiken in het Palestijns-Syrische Midden Oosten onderzocht. Gerleman, G., *Kommentar Altes Testament*, XVIII, *Ruth / Das Hohelied*, Neukirchen/Vluyn 1965, 49.

²²M. Hartmann en H. Jahr, 'Platen bij de Bijbel, Toelichting bij de kunstwerken' in: *Bijbel Vertaling 1951 geïllustreerd met werken van Marc Chagall*, Haarlem/Beernem 2001, 32, 49-52, i.z. no.51, Op de dag van zijn bruiloft (Hooglied 3:11), dit is een van vijf olieverschilderijen door Chagall gemaakt tussen 1957 en 1966. Ze hangen in het Chagallmuseum in Nice in een speciale zeshoekige ruimte.

Figuur 1: Op de dag van zijn bruiloft (Hooglied 3,11), Hooglied III, 1957-1966, Marc Chagall, Chagallmuseum Nice